

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ
ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

chitanka.info

На българския Парнас в сегашно време се подвизават множество поети, но само пет от тях заслужават особено внимание, поети с доказани способности и със строго определени физиономии. Те са Иван Вазов, Ст. Михайловски, Кирил Христов, П. К. Яворов и Пенчо Славейков. Последният от тях е предмет на настоящия реферат. Аз ще се помъча да определя Пенчо Славейков като поет и художник (заедно с това като човек с известни [възгледи] върху света, хората и изкуството). П. Славейков изпъква особено силно в българската литература като епически поет. В епическата му поезия, събрана в двете сборки „Епически песни“ и „Блянове“, се срещат главно два елемента, един лек и шеговит, а други сериозен и тъжен. Мотивите на първия елемент той взема из източните сказания или направо из живота на източните народи — турците и персите, — тези сказания и този живот, из когото са черпили и черпат теми много поети, когато искат да облечат известна философска идея в хубава и изящна форма. Но както и Стоян Михайловски, в използването на тези ценни съкровища той показва известна непохватност, която го докарва до смешно бръщолевение, до неща, на които мястото не е в поезията. За илюстрация на мисълта си аз привеждам едно из стихотворенията, написани по такъв маниер: „На хаджилък в коша“. Наистина не може да се откаже, че има стихотворения от този род, които ни поразяват със своите хубости („Два погледа“), но все пак изчезването им из неговата поезия би я очистило и въздигнало повече пред нашите очи. Защото тук е най-слабата страна на неговата поезия и изчезването ѝ би отнело удоволствието на някои лигави критици и поети да го обвиняват в бездарност и измъченост на стиха.

Мотивите на втория род стихотворения П. Славейков взема из историята на другите или българския народ, из живота на хората на мисълта и чувството, из народните предания и песни и др.

Към стихотворенията, за сюжет на които са послужили разни исторически събития, принадлежат и тези, взети из българската история. Само че той ги разработва по начин, свършено различен от този на Вазов, Петко Славейков и др. Използването на едно събитие, важно или съдбоносно за българите, не му дава повод да подига акциите на своя народ, да хвали този или онзи цар и с това да понижи цената както на събитието, така и на произведението. Той взема събитието само дотолкова, доколкото може то да обясни чувството,

което обладава героят, причина на това събитие. Сравнете например „Цар Симеон“ от Иван Вазов с „Цар Самуил“ от Пенчо Славейков. Първото е пълно с бабаитлък и превъзнасяния на Симеона, а второто с чувство и хубост. Тук принадлежи и стихотворението „След старозагорския бой“, написано с много тежък стих, „Маркови кули“, „Едно време“ и „Пленници“. Последното стихотворение като че ли противоречи на изказаната по-преди мисъл върху стихотворенията с народно-исторически теми, обаче при по-дълбоко вгледване в него ще видим, че поетът и тук не обръща внимание на това, дали войниците са български или не, а обръща внимание на техния бодър, несъкрусим от битките и от плена изглед. Тук се отнася и поемата „Въстаник“, ученически стъкмена и наредена по подражание на „Шилъонския затворник“, която има само това значение, че е увеличила с двайсет страници сбирката „Епически песни“. Към стихотворенията с историческо съдържание принадлежи „Валтазар“, което или той е откраднал, или него са открали, защото аз съм го чел в сп. „Нива“ със същите мисли и даже съща външна форма „Цар Крез на кладата“. С разглеждането на стихотворенията, за теми на които са послужили моменти из живота на великаните на ума и чувството, ние встъпваме в областта, където Пенчо Славейков е най-силен като епик, където е най-вещ като художник. Тука се отнасят „Успокоений“, „Fis-dur“ [„Cis-moll“], „Сърце на сърцата“, „Сянката на свръхчовека“ и „Микеланджело“. В тях поетът ни прави зрители на най-странните мъки, които изпитват те, на онези моменти из техния живот, когато душата им се сгивва под бурно накупелите мъки или пък се възражда за мирен живот. Във всичките тези стихове авторът е майсторски съгласувал състоянието на героя с външните условия. Във „Fis-dur“ [„Cis-moll“], „Успокоений“, „Сърца на сърцата“, „Сянката на свръхчовека“ всичко става нощем и тъмнината на нощта иде да удвои тъмнината, набрана в душата на героя. В „Успокоений“ най-силното стихотворение от този род, той на два пъти ни рисува нощта, и то като вещ художник само с няколко черти. „Успокоений“ ни показва Ленау, нещастен немски поет, в навечерието на своето полудяване. Той се скита из тъмний парк през една есенна нощ, мъчен от беззаветна скръб. Листата плахо шумят като че ли в съзнание за близкия си край и вейките се свеждат с милост връз него. Тук той изказва на себе си своите болки, на които не намерил отзив и не намира и сега. След това

се връща в стаята си, грабва цигулката и засвирва. Но тъкмо що се унася в потока на сладостно тъжните звукове, се скъсва една струна, символ на скъсването на живота, преди да е изпяна песента, той се хваща за косата с ужас и се хвърля из прозореца обезумял. Достоеен сюжет и по-достойно изпълнение.

Във „Fis-dur“ [„Cis-moll“] виждаме Бетховена измъчван от съзнанието за своята глухота, за този изгубен дар, който той има най-голямо право да притежава като творец на хармонията. Сянката на смъртта вече се скланя над него, но духът, пазител на душата, започва да му шепне думи, които вливат примирение в неговите гърди:

*Ти сляп си бил — и Омир бил е сляп,
но в тъмни свят от хилядите зрящи,
едничък само той е виждал ясно.
Не из очите погледа излиза,
а на душата из света светих.*

И завършва с думите: Ти на съдбата няма що да робщеш, защото ти сне огъня от небето и го запали в хорските сърца и затова ще вечно да живееш безсмъртен в смъртний мир. Аз няма да се спирам на всички произведения от този род, защото зная, че хубавото се мъчно предава — то се само чувствува. Ще направя само една кратка характеристика на всички заедно. В стихотворенията „Успокоений“, и „Fis-dur“ [„Cis-moll“], и пр. Пенчо Славейков се издава като вещ психолог-поет и като рядък художник, способен да облече в образи и най-тънки и недоловими чувства, и най-отвлечени идеи. Тука Пенчо Славейков се явява и като чуден лирик, който под маската на един напълно обективен епически поет ни предава свои чувства и настроения. Но случайната прилика между Бетховена, глухия творец на хармонията, и парализирания поет ни дава право да мислим, че повечето чувства на Бетховена във „Fis-dur“ [„Cis-moll“], са чувства на П. Славейков. С това обективизиране на собствените си чувства Пенчо Славейков рязко се отличава от всички български поети.

С разработване на мотиви из народните песни и народен живот Пенчо Славейков основа едно ново течение в българската литература, по което тръгнаха много бележити поети като П. [К.] Яворов в

„Хайдушки песни“; Кирил Христов в баладите си и „Самодивска китка“; Трифон Кунев в „Песни“ и П. Ю. Тодоров в идилията и драмите си.

За да може човек да разработва с пълна сполука мотиви из народната поезия, трябва да я познава до съвършенство. Това условие Пенчо Славейков напълно задоволява. Студиите в „Мисъл“ и „Периодическо списание“ доказват това. И той напълно отговаря на думите „разработва мотиви из народните песни“, защото не е разработка това, да вземеш някой мотив из народния живот и да му придадеш същата форма на народните песни. Разработката се състои в това, да доловиш мотива или идеята, да го вплотиш в образи и да го излееш в една форма напълно съвременна. За пояснение аз привеждам песните „Теменужка“ и „Гурбетчия“, и двете преработени народни песни. Тук се отнася баладата „Чумави“, преработка на „Лазар и Петкана“. Тук твърде ясно може да се види неговата способност в това отношение. Освен че е придал на песента хубава, подходяща на съдържанието форма, но я е очистил от всички отживели елементи. Например от суеверните елементи е оставил само този, който е основният в песента — оня за възкръсването на Лазаря. Такава е песента „Първо либе“ и др. От стихотворенията, в които се вплотява простонародният живот, по-бележити са „Етър назад се повръща“ и „Коняр“, а след тях „Бойко“ и „Ралица“. За основа и в четирите служи любовта — страстната, гореща, но неудовлетворена навреме любов. Най-дивното от тези произведения е „Етър назад се повръща“.

С необикновена живост е представена планинска воденица, която не работи, защото дъжд не е капнал дълго време. Набрани около нея, селяци докарали жито за мелене. Тук е и Велко, първият любовник на воденичарката, която сама управлява воденицата, защото мъж ѝ е заминал надалече по печалба. По разказите на хлевоустите жени, които са набрани около огъня вечерта, от която се почва идилията, се научаваме, че когато заминал, той я заклел да му не изменява. Тя му дала обещание, че само когато се повърне Етър назад, само тогава ще му измени. Тука е центърът на идилията. Наглед в тази клетва няма нищо двусмислено, но ще видим към края на идилията, че не е така. Очакванията на селяните се изпълняват, загърмява надалеч, небето се покрива с черни летни облаци и дъжд завалява като из ведро. Воденицата заработва, всеки бърза да си смели по-скоро и да си ходи.

Най-назад остава (по желанието на воденичарката) Велко. Всички селяци са си вече отишли. Настава нощ. Воденицата е глуха. Само Велко е там, ратаят и воденичар-ката. Любовникът загорява тогава от мъжка страст да удовлетвори това, което навремето не е можел. След дълги молби воденичарката го пуска при себе си... Тогава тополите покрай Етъра си шепнат: „Етър назад се повръща“, което има сега вече два смисъла — един: пресъхналият Етър пак протече — върна се водата му — и друг: воденичарката измени на мъжа си. „Коняр“ не отстъпва по хубост на „Етър назад се повръща“. То е една песен за един селянин от пририлските села, отишел в Цариград да служи при сарайте на един паша. Тука го мъчат спомените за стара майка и млада булка, оставени в село. Но неговият кръшен стан, красиво лице възбуждат страстите на една от пашовите жени харемкини и той изначало им се противопоставя, но после се увлича в престъпна с нея любов. След това се поболява и пропуска времето, когато заедно с другари трябва да си иде в село. Заговорва в него тогава любовта към родно село, майка и жена и копнеющ за там, той гасне из ден в ден. Една вечер тръгва сам, но на пътя умира.

„Бойко“ и „Ралица“ имат за основа пак тази обич неудовлетворена. Към стихотворенията по народен мотив се отнасят още „Чунар“, „Змейново либе“ и др. Но хубостите и на четирите е събрала в себе си драматическата поема „Коледари“. За сюжет ѝ е послужил един народен обичай: пението по къщите срещу Коледа. В нея е мощно отразен целият простонароден бит. Най-милите и естествени чувства, всичките възгледи на народа са отразени там. И ако някога потърсим съчинения, в които да се е отразил селският ни живот, на първо място трябва да турим „Коледари“. В нея могат да се видят прототиповете на Яворовите, Кирил Христовите и др. песни, писани по народен мотив. Д-р Кръстев я нарича българска „Песен за камбаната“. За да се уверите в това, може да прочетете последната, която е от Шилера, и сравните с П.-Славейковите „Коледари“.

След този преглед на епическите песни на П. Славейков ще преминем към лириката му и след туй ще направим един общ преглед на формата на неговите стихове. На литературната сцена П. Славейков най-напред се явява като лирик, после като епик, както се вижда, ще свърши като лирик. Лирическите му песни са печатани в „Наука“, „Денница“, в сборката „Момини сълзи“ и в сп. „Мисъл“, и то в два

цикла: „Самотен“ в IX годишнина и „Сън за щастие“ в 9 книжки на 15 годишнина. Ще разгледаме само „Самотен“ и „Сън за щастие“ — те са достатъчни. Ако в епоса на П. Славейков може да се намерят стихотворения, които да страдат било от външна или вътрешна хубост, в лириката му нищо подобно няма. Ако в епоса могат да се изхвърлят цели стихотворения за в полза на общата му хубост, тук не може да се промени даже и един ред. Всичко е така хармонично, така изящно сградено, че поражява човека. Лирическите му песни са нежни, чарующи звукове, откъснати от една дивна хармония, която от мнозината призвани малцината избрани могат да слушат и да разбират. Те са или крайно жизнерадостни, или леко меланхолични. Никъде в лириката му тежката тъга и отчаяният песимизъм не са намерили място. Като образец на жизнерадостни стихотворения привеждам: „Зад горите тъмни...“, „И пак се върна есента“, а като образец на леко меланхолични: „Безсънно цяла нощ пробдях“, „Докле е младост, златно слънце грей“, „Загълхналият сенчест двор... Погребан, и в гроба все пак е“. В лириката си Пенчо Славейков, както и сами виждате, изпъква като поет с висша естетическа култура, като вещ познавач на хубавото, такъв познавач, както никой друг от българските поети.

Едно нещо, което забелязвам в епическите песни на Славейков, е изобразяването на човека, като под човек се разбира силно-страдащ човек. Той сам признава, че гледа да изобразява човека, гдето и да е той, в Българско или в европейска държава.

Като свършвам с лириката, аз ще направя обща характеристика на П. Славейков като поет.

В поезията Пенчо Славейков е привърженик на принципа „изкуството за самото изкуство“. Той е поет в повечето случаи на лични чувства, а не на обществени, какъвто е Ботев, Вазов в много стихотворения и др. Той нарича това — да пееш за обществени скърби или радости — да дрънкаш на спукана цигулка. Изключение от това правило той прави само в „Марий и Сулла“ и в още две-три стихотворения, но затова пък те са най-лоши от всичките му стихове.

Той и даже според думите на д-р Кръстев, Вазов и др. не пее под влиянието на накупели чувства. Това сам той признава в стихотворението „И пак се върна есента“. Това, разбира се, никак не намалява цената на неговите стихотворения, защото, когато ваятелите

например направи една статуя, не се пита как я е направил, а какво представлява тя от себе си.

Езикът му е пълен с хубости, във всички стихотворения се вижда как той грижливо е избрал думите и как грижливо ги е нареждал. В него се срещат народни изрази, които употребява с голямо умение. За пример може да ни послужи думата „кръз“, която употребява винаги наместо „през“. И вижда се, че тя много по-добре изразява това, което искаме да изразим с през. И тя отговаря напълно на руската „сквозь“.

Много напругат наблягат на това, че езикът му е тежък, надут, а стихът измъчен. За опровержение на това може да ни послужи лириката, именно стихотворението:

*И наяве и насън
ти си все пред мен —
дивна като ясна нощ,
свидна като ден.*

*През деня сърце копней
в жалби за нощта —
цяла нощ за свидни ден
милва ме мечта.*

По-голяма естественост от тази не може и да има.

Пенчо Славейков е прекрасен между прекрасните поети на България, но затова пък непопулярен между популярните. Но има една страна от нея, където той може да стане напълно популярен, и то със стихотворенията из селския живот. Там той може да се разбере от всички.

Непопулярността му се дължи естествено на характера на неговата поезия. Тя не дразни честолюбието на простата маса, непосветена в поезията, тя не разработва мотиви, разбираеми и от децата, тя е поезия, извираща из едно дълбоко, чутко сърце, което само сродни по душа нему натури могат да разберат, както и сам казва в своята песен на критиците.

И той не ламти за тази популярност, признак в малко случаи на велики поети и в повечето на чираци и калфи в поезията.

Аз свършвам, като каня другарите си, ако има някоя невярна мисъл, да ме поправят или допълнят.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.